

ОЦІНКА СТАНУ РИНКІВ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ЗГІДНО З СЦЕНАРІЯМИ РОЗВИТКУ СИТУАЦІЇ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ КОГНІТИВНОГО АНАЛІЗУ

© 2017 БАЧО Р. Й.

УДК 336.76:339.72(447)

Бачо Р. Й.

Оцінка стану ринків небанківських фінансових послуг згідно з сценаріями розвитку ситуації за результатами когнітивного аналізу

Досліджено зміни стану ринків небанківських фінансових послуг під впливом інструментів державного регулювання. У результаті застосування діагностичного інструментарію оцінювання зміни стану ринків небанківських фінансових послуг, підґрунтям якого є прогнозування сценаріїв зміни стану ринку кредитних послуг, ринку недержавного пенсійного забезпечення та страхового ринку, з врахуванням впливу заходів Регулятора та зовнішніх факторів, оцінено та спрогнозовано зміну досліджуваних ринків. Зроблено висновок про необхідність застосування розробленого діагностичного інструментарію при визначенні пріоритетності впливу заходів Регулятора з метою нівелювання негативного впливу зовнішніх факторів на стан ринків небанківських фінансових послуг.

Ключові слова: ринки небанківських фінансових послуг, ефективність, когнітивні карти, державне регулювання, управляючі фактори.

Рис.: 5. **Формул.:** 1. **Бібл.:** 21.

Бачо Роберт Йосипович – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II (пл. Кошута, 6, Берегово, Закарпатська область, 90202, Україна)

E-mail: escanor@yandex.ru

УДК 336.76:339.72(447)

UDC 336.76:339.72(447)

Бачо Р. И. Оценка состояния рынков небанковских финансовых услуг согласно сценариям развития ситуации по результатам когнитивного анализа

Bacho R. J. Assessing the Condition of Non-Banking Financial Services Markets According to Scenarios of the Situation Development Based on the Results of Cognitive Analysis

Исследованы изменения состояния рынков небанковских финансовых услуг под влиянием инструментов государственного регулирования. В результате применения диагностического инструментария оценки состояния рынков небанковских финансовых услуг, основой которого являются прогнозирования сценариев изменения состояния рынка кредитных услуг, рынка негосударственного пенсионного обеспечения и страхового рынка, с учетом влияния мероприятий Регулятора и внешних факторов, оценено и спрогнозировано изменение исследуемых рынков. Сделан вывод о необходимости применения разработанного диагностического инструментария при определении приоритетности влияния мероприятий Регулятора с целью нивелирования отрицательного влияния внешних факторов на состояние рынков небанковских финансовых услуг.

The changes in the condition of markets of non-banking financial services under the influence of state regulation instruments are investigated. As a result of using diagnostic tools for assessing the condition of markets of non-banking financial services based on forecasting scenarios of changes in the condition of the credit services market, the market of private pension provision and the insurance market, the influence of the Regulator's activities and external factors has been evaluated and forecasted. There made a conclusion about the necessity of using the developed diagnostic tools in determining the priority of the influence of the Regulator's activities with the aim of leveling the negative influence of external factors on the condition of markets of non-banking financial services.

Keywords: markets of non-banking financial services, efficiency, cognitive maps, state regulation, control factors.

Fig.: 5. **Formulae:** 1. **Bibl.:** 21.

Bacho Robert J. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Head of the Department of Accounting and Auditing, Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian Institute (6 Koshuta Square, Beregovo, Zakarpatska oblast, 90202, Ukraine)

E-mail: escanor@yandex.ru

Ключевые слова: рынки небанковских финансовых услуг, эффективность, когнитивные карты, государственное регулирование, управляющие факторы.

Рис.: 5. **Формул.:** 1. **Библ.:** 21.

Бачо Роберт Иосифович – кандидат экономических наук, доцент, заведующий кафедрой учета и аудита, Закарпатский венгерский институт имени Ференца Ракоци II (пл. Кошута, 6, Берегово, Закарпатская область, 90202, Украина)

E-mail: escanor@yandex.ru

Постановка проблеми. Заходи органів державної влади, що спрямовані на реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг України, здійснюються в умовах невизначеності як для існуючих органів державного регулювання ринками, так і для самих професійних учасників цих ринків. Постійні спроби здійснення таких реформістських заходів знижу-

ють довіру самих фінансових установ до органів державного регулювання і водночас негативно сприймаються споживачами фінансових послуг. Багаторічні дискусії з приводу «спліту» функцій Нацкомфінпослуг між НБУ та НКЦПФР не вирішують основну проблему в регулюванні, а саме оцінку ефективності її проведення. Для цього необхідно спочатку оцінити вплив застосованих

інструментів регулювання на стан ринків небанківських фінансових послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню шляхів реформування вітчизняної системи регулювання ринків фінансових послуг присвячені праці О. Барановського [3], Н. Внукової [17], О. Гаманкової [6], В. Гончаренка [7], І. Рекуненка [16] та ін. Питанню оцінки державного регулювання на ринках небанківських фінансових послуг присвячені наукові розробки науковців Є. Бондаренко [5], Ч. Лентнера [21], Н. Пойди-Носик [15], М. Тимчак [15] та ін.

Аналіз робіт наведених вище науковців дозволяє зробити висновок про недостатнє дослідження питання оцінки стану ринків небанківських фінансових послуг, враховуючи вплив інструментів державного регулювання на їх розвиток.

Мета дослідження. Метою наукової роботи є оцінка стану ринків небанківських фінансових послуг України за сценаріями розвитку ситуації, враховуючи вплив інструментів державного регулювання на їх розвиток, що сприятиме впровадженню кращих традицій регулювання на ринки небанківських фінансових послуг України в умовах євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під небанківськими фінансовими послугами в цій науковій праці слід розуміти сукупність надаваних небанківською фінансовою установою професійних видів на ринках небанківських фінансових послуг (НФП) (ринку страхових послуг, ломбардних послуг, недержавного пенсійного забезпечення, ринку кредитного кооперування та ін.), безпосередньо не пов'язаних із придбанням матеріальних об'єктів, а спрямованих, в силу договірних зобов'язань, перерозподілити фінансові ресурси між фізичними та / чи юридичними особами [4, с. 18].

Адміністративний характер інструментів Регулятора ускладнює формалізацію і оцінку зміни стану ринків небанківських фінансових послуг під їх впливом, що обумовлює потребу застосування методів когнітивного аналізу для оцінки та прогнозування зміни стану ринків фінансових послуг.

Використання когнітивних карт, когнітивних моделей, які належать до моделей представлення уявлень експертів у формі структури причино-наслідкових впливів, імплементується при: розробці концептуальних моделей, спрямованих на покращення структуризації та об'єктивного бачення проблеми шляхом побудови загального, узгодженого уявлення про проблему як підґрунтя для реалізації практичних дій щодо її вирішення; моделюванні слабоструктурованих ситуацій. Для слабоструктурованих ситуацій властиво: поєднання та врахування факторів різної природи; застосування кількісних даних із абстрактними, якісними змінними, які відображають бачення експертної групи. До слабоструктурованих ситуацій можна віднести такі, які є відносно новими та характеризуються недостатнім досвідом їх оцінювання [1], що характерне для оцінювання зміни стану ринків фінансових послуг.

Систему основних взаємозв'язків параметрів ринків НФП з інструментами Регулятора наведено у вигляді когнітивної моделі. У межах когнітивної моделі інформацію

про систему наведено у вигляді набору понять (факторів), з відображенням причинно-наслідкових зв'язків, що називається когнітивною картою [2; 8]. Когнітивну карту прийнято подавати у вигляді знакового (орієнтованого графа, вершинами якого співставлені фактори, а ребрам – знаки «+» або «-») або зваженого графа (в якому вершини співставлені факторами, а ребра – ваги в тій чи іншій шкалі) над множиною факторів [2, с. 30–31]. Розрізняють різну модифікацію когнітивних карт залежно від інтерпретації вершин, ребер, ваги на ребрах [12; 2, с. 30], а також різноманітних функцій, які визначають вплив зв'язків на фактори. Розрізняють п'ять видів когнітивних карт за типом використаних відносин [8]. Вибір способу структурування слабоструктурованих систем пов'язаний з різноплановістю процесів і явищ слабоструктурованої системи, їх тенденцій, які визначаються різною кількістю факторів, що впливають на іншу кількість факторів. Утворюються мережі причинних відносин між ними [2; 13; 14]. У процесі структурування системи впливу інструментів Регулятора й інших зовнішніх факторів на стан ринків НФП побудовано казуальну когнітивну карту, яка відображає вплив, причинність і системну динаміку. Після побудови когнітивної карти відображено когнітивну модель для оцінювання зміни стану ринків фінансових послуг. Дослідження стану ринків фінансових послуг на основі когнітивної моделі можливе за трьома основними напрямками [9]: прогноз саморозвитку ситуації (без зовнішнього впливу на процеси ситуації – ситуація розвивається сама по собі); прогноз розвитку ситуації з вибраним вектором управління; синтез вектора управління для досягнення необхідного напрямку розвитку ситуації.

Моделювання зміни стану ринків НФП послуг під впливом заходів Регулятора містить визначену послідовність взаємопов'язаних етапів [10]:

- визначення початкових умов, тенденцій, що характеризують зміну стану ринків фінансових послуг і дій інструментів Регулятора на початковому етапі;
- завдання цільових напрямків (збільшення, зменшення) та сили (слабо, сильно) зміни тенденцій процесів у ситуації (побудова когнітивної карти);
- обґрунтування вибору факторів управління, визначення їх сили та спрямованості впливу на ситуацію (побудова когнітивної моделі);
- вибір вектора управління (факторів) ситуацією (покращення стану ринків фінансових послуг), силу та спрямованість яких необхідно визначити, що враховано при побудові когнітивної карти та моделі;
- вибір досліджуваних факторів (індикаторів), що характеризують результативний розвиток ситуації (стан ринків фінансових послуг), здійснюється залежно від цілей аналізу;
- моделювання за одним з перерахованих вище трьох напрямків (сценарне моделювання стану ринків фінансових послуг залежно від зміни ситуації).

Система показників стану ринку НФП налічує 10 показників, що характеризують параметри ринку, а саме: загальна кількість учасників НФП (N2), загальна вартість

активів НПФ (N3), пенсійні внески (N4), пенсійні внески від фізичних осіб (N5), пенсійні внески від фізичних осіб-підприємців (N6), пенсійні внески від юридичних осіб (N7), кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати (N9), чиста вартість активів недержавних пенсійних фондів (N12), кількість НПФ на ринку (N14), кількість споживачів ринку НПФ (N15).

Стан ринку кредитних послуг характеризують шість основних показників, до яких віднесено: загальну кількість установ, які надають кредитні послуги (K1); загальні активи установ, які надають кредитні послуги (K2); загальну кількість кредитів, наданих установами ринку кредитних послуг (K4); включення до Державного реєстру (за період) установ, які надають кредитні послуги (K5); виключення з Державного реєстру (за період) установ, які надають кредитні послуги (K6); дохід установ, які надають кредитні послуги (K7).

Система показників, які характеризують стан страхового ринку, сформована з 18 показників, до яких віднесено: валові страхові премії (O4); рівень валових виплат (O8); чисті страхові премії (O9); чисті страхові виплати (O10); рівень чистих виплат (O11); сплачено на перестраховання, перестраховикам-нерезидентам (O14); виплати, компенсовані перестраховиками (O15); виплати, компенсовані перестраховиками-нерезидентами (O17); отримані страхові премії від перестраховальників-нерезидентів (O18); виплати, компенсовані перестраховальникам-нерезидентам (O19); обсяг сформованих страхових резервів (O20); обсяг сформованих страхових резервів зі страхування життя (O21); обсяг сформованих страхових технічних резервів (O22); загальні активи страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2)) (O23); активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів (O24); обсяг сплачених статутних капіталів (O25); кількість (страховиків) установ на ринку (O26); кількість споживачів страхового ринку (O28).

Оцінювання зміни стану ринків НПФ з використання когнітивної карти потребує означення основних її елементів, а саме: базових, цільових факторів, причинно-наслідкових зв'язків між ними й інших елементів системи. Базисні фактори – це фактори, які визначають та обмежують явища та процеси, які спостерігаються в слабоструктурованій системі та оточуючому її середовищі та інтерпретовані суб'єктом управління як суттєві, ключові параметри, признаки цих явищ і процесів [1; 11]; до цільових, тобто факторів, які становлять найбільший інтерес [8], віднесено: загальні активи страховиків (O23); загальні активи установ, які надають кредитні послуги (K2); чисту вартість активів недержавних пенсійних фондів (N12). Окрім того, для слабоструктурованої системи характерні елементи, які можуть поділятися на внутрішні (які підвладні об'єкту управління, наприклад, інструменти Регулятора) та зовнішні (які частково або зовсім не підвладні об'єкту управління і відображають дію на ситуацію або систему зовнішніх впливів). Базуючись на відсутності єдиного підходу до виявлення та розподілу елементів системи, які досліджуються, передбачається [8], що фактори ситуації відомі експерту та він має цілісне уявлення про їх взаємозалежність. Згідно з формалізацією причинно-наслідкової залежності показників стану ринків фінансових послуг та інструментів Регулятора, а також експертним баченням розвитку ситуа-

ції до внутрішніх, управляючих факторів віднесено інструменти Регулятора, які здійснюють вплив на ринки фінансових послуг, а саме: перевірки Регулятора (Y1), штрафи (Y2), анулювання та зупинення ліцензій (Y3), виключення фінансових установ (Y4), повідомлення про відмивання коштів (Y5), законодавчу базу (Y6), рішення Регулятора (Y7), кадровий склад Регулятора (Y8); до зовнішніх, часткового або повністю неконтрольованих Регулятором факторів, належать: виконання бюджету (X1), плинність кадрів (X2), скарги від фізичних осіб (X3).

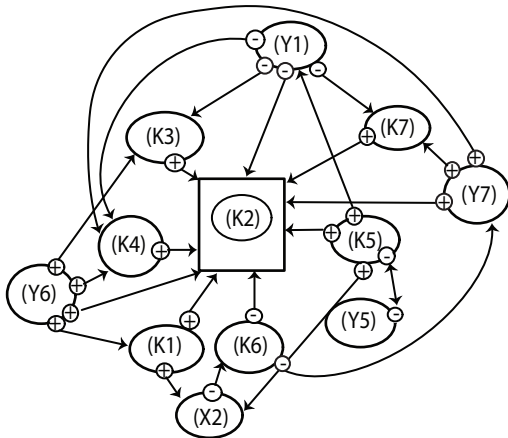
На рис. 1 у вигляді когнітивної карти структуровано та представлено вплив заходів Регулятора на стан ринків фінансових послуг (ринок кредитних послуг, ринок НПФ, страховий ринок). Згідно з рис. 1 досліджено структурну характеристику впливів заходів Регулятора на стан ринків фінансових послуг. Для деталізації оцінювання змін стану ринків під впливом заходів Регулятора проаналізовано ситуацію відносно несуперечності дії інструментів Регулятора та зміни стану ринків фінансових послуг, та несуперечності зміни параметрів стану ринків фінансових послуг.

Відповідно до власних розрахунків автора, серед внутрішніх, управляючих факторів, які підвладні дії Регулятора, збільшення кількості перевірок, накладання штрафів, зростання кількості осіб, зайнятих у регулюванні, негативно впливають на показники, які характеризують зміну стану ринку недержавних пенсійних фондів. Збільшення кількості розглянутих скарг негативно відображається на зростанні кількості учасників, які отримують пенсійні виплати, та споживачів на ринку НПФ. Водночас покращення стану ринку НПФ позитивно впливає на застосування Регулятором означених заходів впливу.

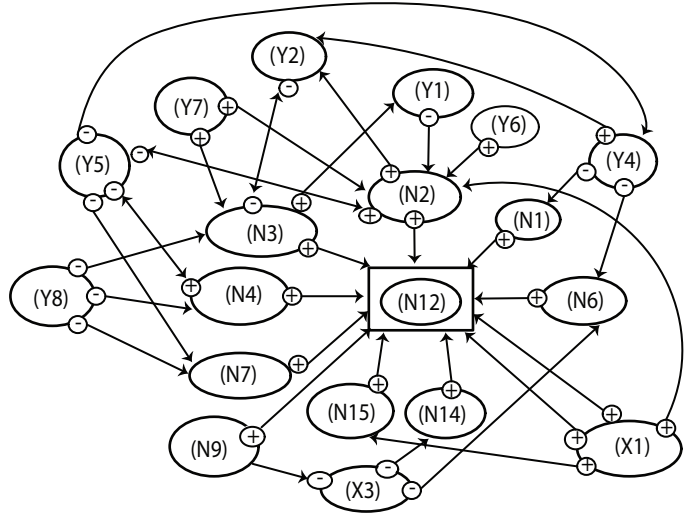
Подібним чином змінюється стан ринку кредитних послуг під дією впливу інструментів Регулятора. Збільшення кількості перевірок Регулятора та повідомлень про відмивання коштів, що надсилаються, справляє негативний вплив на стан ринку кредитних послуг із наявним оберненим позитивним ефектом від зміни стану ринку кредитних послуг.

Дія заходів Регулятора, що наведені внутрішніми, управляючими факторами, має аналогічний прояв на стан страхового ринку. До внутрішніх факторів, які здійснюють негативний вплив на зміни стану страхового ринку, належать: перевірки Регулятора, штрафи, анулювання та зупинення ліцензій, виключення фінансових установ, повідомлення про відмивання коштів, кадровий склад Регулятора. До зовнішніх управляючих факторів, які негативно впливають на стан страхового ринку, відносяться: плинність кадрів; скарги від фізичних осіб. У більшості випадків основні фактори стану страхового ринку, які змінюються під дією внутрішніх і зовнішніх управляючих факторів, мають обернену спрямованість дії на зміни при впровадженні засобів Регулятора.

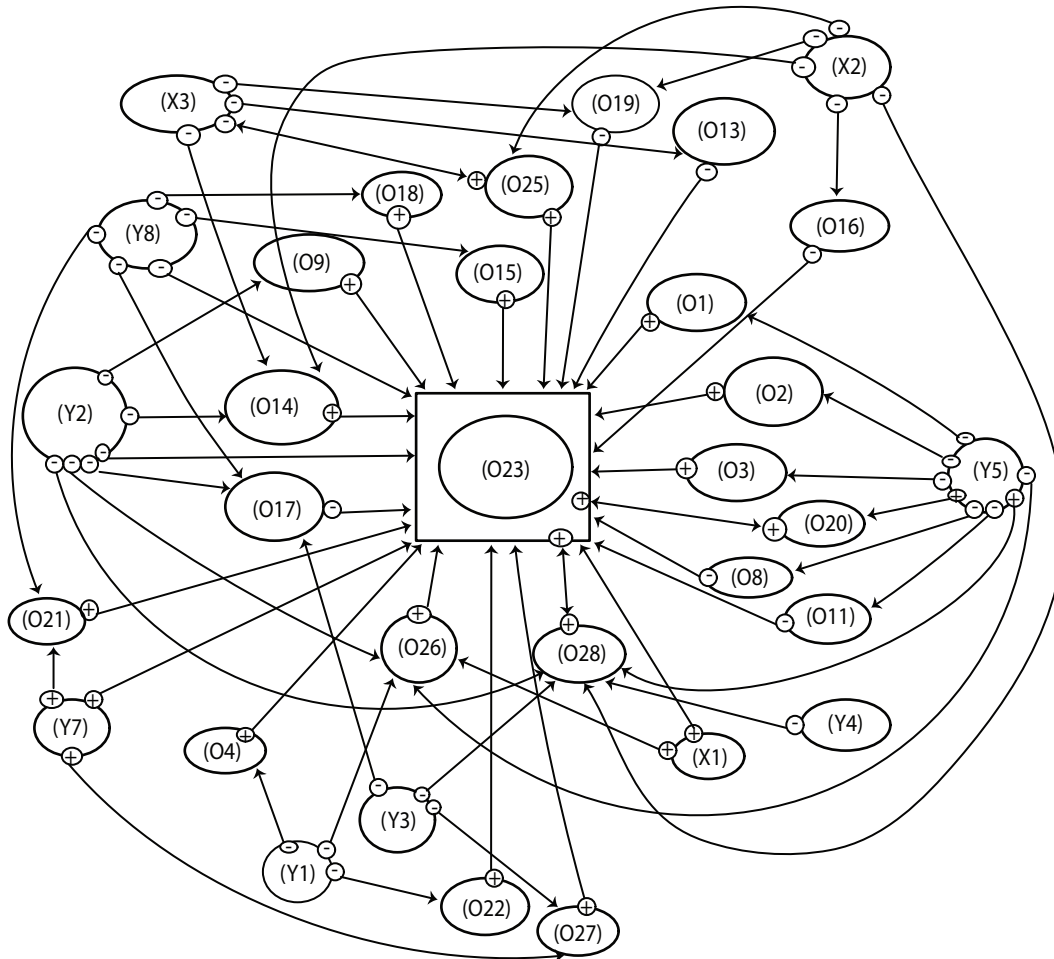
Таким чином, за результатами структурного аналізу когнітивних карт (рис. 1) впливу заходів Регулятора на стан ринків НПФ: структуровано властивості ситуації; проаналізовано цілі на несуперечність (застосування заходів Регулятора сприяє забезпеченню стабільності стану ринку кредитних послуг, ринку НПФ, страхового ринку); оцінено напрям впливу управляючих факторів на цільові з урахуванням узгодженості дії факторів. Очікуваний позитивний напрям зміни фактора визначається показником,

а) когнітивна карта впливу інструментів Регулятора на стан ринку кредитних послуг

б) когнітивна карта впливу інструментів Регулятора на стан ринку НПФ

в) когнітивна карта впливу інструментів Регулятора на стан страхового ринку

Рис. 1. Вплив заходів Регулятора на стан ринків НПФ

що приймає значення «+1», якщо бажане збільшення фактора; «-1», якщо бажане зменшення значення фактора; «0», якщо складно зазначити бажану динаміку фактора.

Узгодженість вектора цілей полягає в тому, щоб бажана зміна одного цільового фактора не призвела до не-

гативних змін інших цільових факторів. Тобто зростання кількості договорів зі страхувальниками – фізичними особами сприятиме зростанню збільшенню обсягів загальних активів страховиків. Збільшення загальної кількості установ, що надають кредитні послуги, сприятиме збільшенню

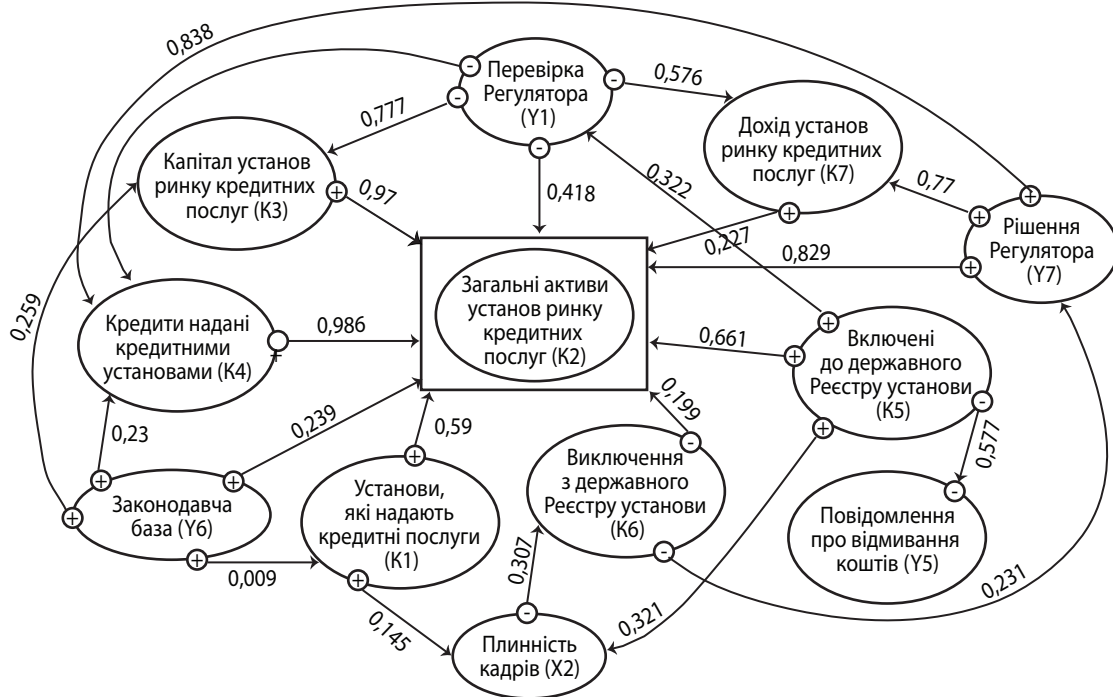

Рис. 3. Вплив заходів Регулятора та зовнішніх факторів на стан ринку кредитних послуг

При цьому можуть утворюватися як позитивні, так і негативні зворотні зв'язки. У циклі існує позитивний (негативний) зв'язок, якщо в ньому парне (непарне) число знаків «-» або коли їх взагалі немає. Посилити первісну зміну первинної інформації може позитивний зворотний зв'язок. Дестабілізувати ситуацію можуть декілька позитивних циклів, а стабілізувати ситуацію або викликати незначні «коливання» в системі – негативні зворотні зв'язки.

Завдання аналізу ситуацій на основі когнітивних карт можна поділити на два типи: статистичні та динамічні [19]. Статистичний аналіз (аналіз впливів) передбачає дослідження ситуації за допомогою вивчення структури взаємовпливів когнітивної карти. Динамічний аналіз лежить в основі генерації можливих сценаріїв розвитку ситуації в часі [18, с. 17].

Таким чином, оцінювання зміни стану ринків фінансових послуг під впливом заходів Регулятора та зовнішніх управляючих факторів здійснено за такими сценаріями розвитку ситуації: 1) прогноз зміни стану ринків фінансових послуг ситуації в цілому по Україні, без зміни зовнішнього впливу на ситуації; 2) прогноз розвитку ситуації зі зменшенням адміністративного навантаження (на ½ середнього значення негативно факторів впливу заходів Регулятора, тобто зміна лише внутрішніх, управляючих факторів; 3) синтез вектора управління для досягнення необхідного напрямку розвитку ситуації. Послідовно, на кожен з факторів впливають імпульси, які визначаються як середні значення зміни показників та оцінюються у цілому по країні.

Імпульси дії заходів Регулятора та зовнішніх факторів в імпульсному процесі впливу на стан ринків фінансових послуг, на когнітивних картах, на етапі теоретичного дослідження наведено впорядкованою послідовністю значень $x_i(n)$, $x_i(n+1)$, в i вершинах без прив'язки до часу, яка може бути дана при інтерпретації результатів розрахункового експерименту.

Для оцінювання зміни стану ринків фінансових послуг, з урахуванням імпульсного впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, формалізовано цю взаємозалежність у вигляді формули 1 [2; 20]:

$$x_i(t+1) = x_i(t) + \sum_{j \in I_i} a_{ij}(x_j(t) - x_j(t-1)), \quad i = 1, \dots, N, \quad (1)$$

де $x_i(t)$, $x_i(n+1)$ – значення i -го фактора в момент часу $t+1$ і t відповідно;

$x_j(t) - x_j(t-1) = \Delta x_j(t)$ – прирощення фактора x_j в момент часу t ;

a_{ij} – вага впливу фактора x_j на фактор x_i ;

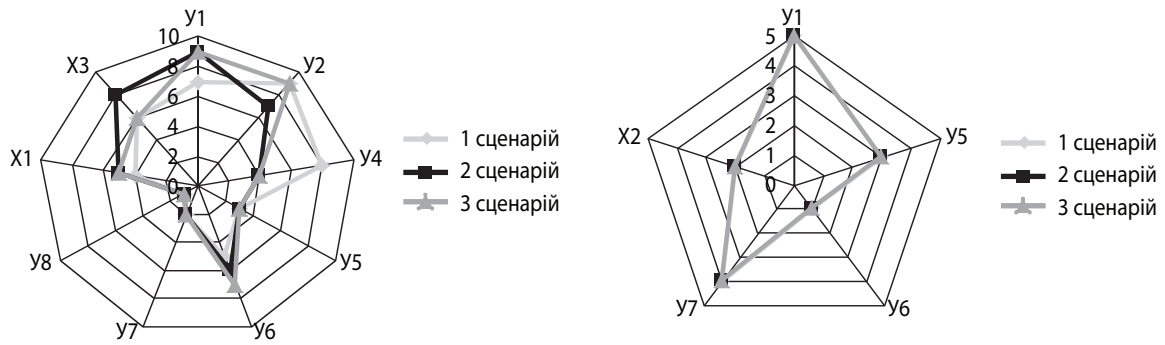
I_i – кількість факторів, що безпосередньо впливають на фактор x_i .

Відповідно, використовуючи моделі оцінювання зміни стану ринків фінансових послуг (рис. 2–4), з урахуванням імпульсного впливу зовнішніх і внутрішніх факторів впливу (наведеними заходами Регулятора) означено зміну цільових факторів, які характеризують стан ринку фінансових послуг.

Відповідно до результатів сценарного моделювання зроблено висновок, що за умови зменшення впливу негативних факторів на ½ їх середнього значення (3 сценарій), тобто скорочення плинності кадрів, зменшення скарг від фізичних осіб, кількості перевірок регулятора та штрафів, кількості виключених фінансових установ і поліпшення кадрового складу Регулятора, досягається поліпшення стану ринку НПФ (збільшення цільового показника під впливом заходів Регулятора й інших зовнішніх факторів у середньому становить 2,42 %, що на 0,5 % більше від базового сценарію розвитку подій).

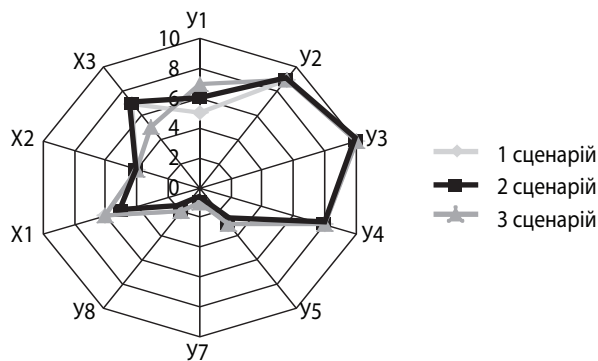
Оцінюючи зміну стану ринку кредитних послуг, за результатами сценарного моделювання виявлено, що зменшення адміністративного навантаження заходів Регу-

а) чутливість стану ринку НПФ під впливом заходів Регулятора та зовнішніх факторів

б) чутливість стану ринку кредитних послуг під впливом заходів Регулятора та зовнішніх факторів

в) чутливість стану страхового ринку під впливом заходів Регулятора та зовнішніх факторів

Рис. 5. Чутливість стану ринків небанківських фінансових послуг до заходів Регулятора та впливу зовнішніх факторів

кісному вираженні на: рішення Регулятора, кадровий склад Регулятора; повідомлення про відмівання коштів; плинність кадрів. Зміна пріоритетності впливу зовнішніх і внутрішніх управляючих факторів обумовлена зміною стану страхового ринку за відповідними сценаріями розвитку ситуації.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Таким чином, у результаті застосування діагностичного інструментарію оцінювання зміни стану ринків фінансових послуг, підґрунтям якого є прогнозування сценаріїв зміни стану ринку кредитних послуг, ринку НПФ та страхового ринку, з урахуванням впливу заходів Регулятора та зовнішніх факторів оцінено та спрогнозовано зміну стану ринків фінансових послуг. Застосування розробленого діагностичного інструментарію дозволить: оперативно виявляти проблемні аспекти під час досягнення необхідного стану ринків фінансових послуг; визначати пріоритетність впливу заходів Регулятора та нівелювати негативний вплив зовнішніх факторів на стан ринків фінансових послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авдеева З. К., Коврига С. В. О некоторых принципах и подходах к построению коллективных когнитивных карт ситуаций. *Управление большими системами*. 2014. № 52. С. 37–68.
 2. Авдеева З. К., Коврига С. В., Макаренко Д. И. Когнитивное моделирование для решения задач управления слабоструктурированными системами (ситуациями). *Управление большими системами: сб. тр.* 2006. № 16. С. 41–54.

3. Барановський О. І. Філософія безпеки: монографія; у 2 т. Т. 2: Безпека фінансових інститутів. Київ: УБС НБУ, 2014. 715 с.
 4. Бачо Р. Й. Ринки небанківських фінансових послуг: регулювання розвитку (інституційні та аналітичні аспекти): монографія. Ужгород: Вид-во ТОВ «РІК-У», 2016. 448 с.
 5. Бондаренко Є. П. Механізм регулювання ринку фінансових послуг України: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Суми, 2011. 236 с.
 6. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: монографія. Київ: КНЕУ, 2009. 283 с.
 7. Гончаренко В. В., Клишко О. Л., Пожар А. А. Вплив світової економічної кризи на діяльність кредитних спілок України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 4. Т. 4. С. 141–144.
 8. Максимов В. И., Корноушенко Е. К. Аналитические основы применения когнитивного подхода при решении слабоструктурированных задач. *Труды ИПУ РАН: сб. науч. тр.* 1999. Т. 2. С. 95–109.
 9. Максимов В. И. Структурно-целевой анализ развития социально-экономических ситуаций. *Проблемы управления*. 2005. № 3. С. 30–38.
 10. Максимов В. И. Когнитивный анализ и управление развитием ситуаций // Когнитивный анализ и управление развитием ситуаций: материалы I Междунар. конф. (CASC 2001) ИПУ РАН. 2001. Т. 2. С. 10–21.
 11. Кизим Н. А., Узунов В. В. Программно-целевой подход к государственному управлению социальной напряженностью в регионах страны: монография. Харьков: ИД «ИНЖЭК», 2007. 204 с.

12. Крячко Є. М., Розгон І. В. Структурна діагностика конкурентоспроможності регіонів на основі когнітивного підходу. *Проблеми економіки*. 2013. № 4. С. 219–228.

13. Борисов В. В., Бычков І. А., Дементьев А. В. Компьютерная поддержка сложных организационно-технических систем. М.: Горячая линия – Телеком, 2002. 154 с.

14. Корноушенко Е. К., Максимов В. И. Управление процессами в слабоформализованных средах при стабилизации графовых моделей среды. *Труды ИПУ РАН: сб. науч. тр.* М.: ИПУ РАН, 1999. Т. 2. С. 82–94.

15. Пойда-Носик Н. Н., Бачо Р. Й., Тимчак М. В. Регулювання та безпека розвитку страхового підприємництва в регіоні: монографія. Ужгород: Мистецька Лінія, 2012. 256 с.

16. Рекуненко І. І. Інфраструктура фінансового ринку: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. 411 с.

17. Розвиток ринків фінансових послуг в умовах європейської інтеграції: монографія/ наук. ред. Н. М. Внукова. Харків: ТО Ексклюзив, 2014. 218 с.

18. Савчук О. В., Ладанюк А. П., Гриценко Н. Г. Когнітивний підхід до моделювання і управління слабоструктурованими організаційно-технологічними системами (ситуаціями). *Восточно-Европейский журнал передовых технологий*. 2009. № 2/3 (38). С. 14–18.

19. Федюлов А. С. Нечеткие реляционные когнитивные карты. *Теория и системы управления*. 2005. № 1. С. 120–132.

20. Хейс Д. Причинный анализ в статистических исследованиях. М.: Финансы и статистика, 1980. 255 с.

21. Lentner Cs. *Bankmenedzment: Bankszabályozás – pénzügyi fogyasztóvédelem*. Nemzeti Közzolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt, Budapest, 2013, 526 o.

REFERENCES

Avdeyeva, Z. K., and Kovriga, S. V. "O nekotorykh printsipakh i podkhodakh k postroyeniyu kollektivnykh kognitivnykh kart situatsiy" [Some of the principles and approaches to the construction of collective cognitive maps situations]. *Upravleniye bolshimi sistemami*, no. 52 (2014): 37–68.

Avdeyeva, Z. K., Kovriga, S. V., and Makarenko, D. I. "Kognitivnoye modelirovaniye dlya resheniya zadach upravleniya slabostrukturnirovannymi sistemami (situatsiyami)" [Cognitive modeling for solving problems of weak structural control systems (situations)]. *Upravleniye bolshimi sistemami*, no. 16 (2006): 41–54.

Baranovskyi, O. I. *Filosofiya bezpeky* [The philosophy of security]. Vol. 2. Kyiv: UBS NBU, 2014.

Bacho, R. I. *Rynky nebankivskykh finansovykh posluh: rehulivannia rozvytku (instytutsiini ta analitychni aspekty)* [Markets non-Bank financial services: regulation development (institutional and analytical aspects)]. Uzhhorod: RIK-U, 2016.

Bondarenko, Ye. P. "Mekhanizm rehulivannia rynku finansovykh posluh Ukrainy" [The mechanism of regulation of financial services market of Ukraine]. *dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.08*, 2011.

Borisov, V. V., Bychkov, I. A., and Dementev, A. V. *Kompyuternaya podderzhka slozhnykh organizatsionno-tekhnicheskikh sistem* [Computer support for complex organizational-technical systems]. Moscow: Goryachaya liniya - Telekom, 2002.

Fedyulov, A. S. "Nechetkiye relyatsionnyye kognitivnyye karty" [Fuzzy relational cognitive maps]. *Teoriya i sistemy upravleniya*, no. 1 (2005): 120–132.

Hamankova, O. O. *Rynok strakhovykh posluh Ukrainy: teoriya, metodolohiia, praktyka* [The insurance market of Ukraine: theory, methodology, practice]. Kyiv: KNEU, 2009.

Honcharenko, V. V., Klymko, O. L., and Pozhar, A. A. "Vplyv svitovoi ekonomichnoi kryzy na diialnist kredytnykh spilok Ukrainy" [The impact of the global economic crisis on the activities of credit unions of Ukraine]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu* vol. 4, no. 4 (2010): 141–144.

Kizim, N. A., and Uzunov, V. V. *Programmno-tselevoy podkhod k gosudarstvennomu upravleniyu sotsialnoy napryazhennostyu v regionakh strany* [Program and target approach to public management of social tension in the regions of the country]. Kharkiv: INZhEK, 2007.

Kriachko, Ye. M., and Rozghon, I. V. "Strukturna diahnostyka konkurentospromozhnosti rehioniv na osnovi kohnitivnoho pidkhodu" [Structural diagnostics of competitiveness of regions on the basis of cognitive approach]. *Problemy ekonomiky*, no. 4 (2013): 219–228.

Kornoushenko, E. K., and Maksimov, V. I. "Upravleniye protsessami v slaboformalizovannykh sredakh pri stabilizatsii grafovykh modeley sredy" [Business process management is a formalized environments in the stabilization of the graph models of the environment]. *Trudy IPU RAN* vol. 2 (1999): 82–94.

Kheys, D. *Prichinnyy analiz v statisticheskikh issledovaniyakh* [Causal analysis in statistical research]. Moscow: Finansy i statistika, 1980.

Lentner, Cs. *Bankmenedzment: Bankszabalyozas - penzugyi fogyasztovedelem* Budapest: Nemzeti Kozszolglati es Tankonyv Kiado Zrt, 2013.

Maksimov, V. I. "Strukturno-tselevoy analiz razvitiya sotsialno-ekonomicheskikh situatsiy" [The structurally-target analysis of socio-economic situations]. *Problemy upravleniya*, no. 3 (2005): 30–38.

Maksimov, V. I., and Kornoushenko, E. K. "Analiticheskiye osnovy primeneniya kognitivnogo podkhoda pri reshenii slabostrukturnirovannykh zadach" [The analytical basis for the use of the cognitive approach in solving poorly structured problems]. *Trudy IPU RAN* vol. 2 (1999): 95–109.

Maksimov, V. I. "Kognitivnyy analiz i upravleniye razvitiyem situatsiy" [Cognitive analysis and management of development of situations]. *Kognitivnyy analiz i upravleniye razvitiyem situatsiy*. Vol. 2. 2001. 10–21.

Poida-Nosyk, N. N., Bacho, R. I., and Tymchak, M. V. *Rehulivannia ta bezpeka rozvytku strakhovoho pidpriemnytstva v rehioni* [Regulation and safety the development of insurance business in the region]. Uzhhorod: Mystetska Liniia, 2012.

Rekunencko, I. I. *Infrastruktura finansovoho rynku: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku* [Financial market infrastructure: current status and prospects of development]. Sumy: DVNZ «UABS NBU», 2013.

Rozvytok ryнкiv finansovykh posluh v umovakh yevropeiskoi intehtratsii [The development of financial services markets in the context of European integration]. Kharkiv: TO Eksklyuzyv, 2014.

Savchuk, O. V., Ladaniuk, A. P., and Hrytsenko, N. H. "Kohnitivnyy pidkhid do modeliuвання i upravlinnia slabostrukturnovanyomy orhanizatsiino-tekhnolohichnyy systemamy (sytuatsiyami)" [Cognitive approach to modeling and management of semi structured organizational and technological systems (situations)]. *Vostochno-Yevropeyskiy zhurnal peredovykh tekhnologiy*, no. 2/3 (38) (2009): 14–18.